

MAGYAR MÓZES

Sz. Usakov és G. Zinovjev egy magyar származású szentet ábrázoló ikonja

A Kalinyini Területi Képtár őriz egy alig ismert és még nem reprodukált ikont, melyen Moiszsej Ugrin, azaz Magyar Mózés látható, akiben az orosz egyház egyik kedvelt, magyar származású szent szerzetesét tiszteli. Mit tudunk e szent életéről, milyenek lehettek magyar kapcsolatai és ikonográfiájának jellegzetességei? A kérdés első részére könnyű válaszolni, mert részletes életrajza maradt fenn (1), melynek történelmi hitelessége már megfelelően bizonyított (2). A kérdés második részére nehezebb a válasz, s végső soron hipotetikus jellegű lesz, míg a kérdés harmadik részére elsősorban az itt ismertetendő ikonunk és az ikonfestő kézikönyvek (podlinnyikok) szövegének alapján próbálunk válaszolni.

A XI. században élt Magyar Mózés élettörténete a kievi Barlang-kolostor paterikonjában maradt fenn. E paterikonból és más forrásokból azt is tudjuk, hogy volt egy Magyar György nevű testvére, aki életét áldozta Szent Borisz fejedelemért, továbbá ugyancsak más forrásokból — a paterikonban ez nem szerepel — ismert egy harmadik testvére is, Magyar Jefrem, aki Novotorzsokban templomot is alapított. Magyar Mózés életrajzában a nagyobb történelmi események szinte évről évre pontosan követhetők. A történet az 1015-ös évvel indul, azzal az évvel amikor Szent Boriszt megölték. „Akkor egyedül ezt a Mózest nem szúrták le. . . . Predszlavához, Jarosláv hűgához menekült.” Később Magyar Mózés lengyel fogságba került (1018). Itt egy gazdag özvegyasszony számtalanszor megkísérette, de Mózés ellenállt. Sem szépségével, sem gazdagság-ígéretével, sem kínzásokkal nem tudta megtörni Mózés ellenállását. Közben Mózés szerzetessé szenteltette magát. A lengyel nő, miután látta, hogy minden próbálkozása reménytelen, bosszút állt Mózésen. Megparancsolta, „hogy vágják le titkos szerveit”. „És úgy feküdt Mózés, mintha meghalt volna, folyt a vére, alig lélegzett.” De később felépült sebeiből és a kievi Barlang-kolostorba ment, ahol még sokáig élt csodatevő szerzetesként.

Hogy mikor és milyen körülmények között került orosz földre a három magyar festvér, Magyar Mózés, Magyar György és Magyar Jefrem (lehet, hogy Magyar Jefrem nem volt a testvérük, és valamivel később élt a XI. század első felénél) (3), erre az érdekes kérdésre nehéz pontos választ adni. Gondolhatunk arra is, hogy a népvándorláskori magyar törzsekből egynéhány csoport a dél-orosz területeken lemaradt (4), s ezeknek lehettek késői leszármazottai e testvérek. Nevük csak őseik emlékét őrzi, miként mondjuk a Kiev környékén lévő Szelo Ugorszkoje („Magyar falu”) elnevezés is (5). *Iglói Endre* pedig azt írja: „Megkockáztathatjuk azt a föltevést, hogy a harcias Szvjatoszlav kievi fejedelem szolgálatába szegődő magyar vitézek valamelyikének unokáit kell látnunk a régi orosz irodalom hőseivé lett két magyar ifjában” (6). Legvalószínűbbnek mégis az látszik, hogy Magyarországról kerültek a testvérek orosz földre, hiszen ekkortájt Vlagyimir Szvjatoszlavics kievi fejedelem és Szent István között jó kapcsolatok voltak és szerződéskötések is ismeretesek. *Szár László* pedig orosz fejedelemasszonyt, (7) valószínűleg Premiszlava Vlagyimirovnát (8) vette feleségül. Magyar harcosok ekkortájt külföldi fejedelmeknél is teljesítettek szolgálatot, így könnyen elképzelhető, hogy Vlagyimirnél és fiainál, Borisznál és Glebnél is szolgáltak magyarok, s közöttük Borisz közvetlen környezetében pedig a testvérek (9).

Magyar Mózés a hagyomány szerint Kijevben van eltemetve (10). Emlékét július 26-án ünnepli az orosz egyház. Képi ábrázolási szabályainak kialakulásakor alapvető volt a kievei paterikonban megmaradt életrajza. Ebben férfias szépségét hangsúlyozzák, melyet általában az ikonfestő kézikönyvek is átvettek. Az orosz hagiográfiai irodalomban a szép külső kiemelése ritkaság számba ment. Mózésnél viszont fontos helyet foglal el, hiszen a cselekmény egyik mozgató rugója éppen ez. „Mózés szépsége megragadta a (fiatalasszony) képzeletét...” — olvashatjuk a paterikonban. Megnyerő külsejének emlegetését a paterikon elbeszélésében még sok helyen észrevehetjük. „Nagyon őrizték, mert testében erős, szép ember volt.” „Ezt a gyönyörűségesen szén férfit meglátta egy... előkelő... fiatal asszony...” „Az asszony erre így szólt:... és engedj, hogy élvezhessem szépségedet”. „Amikor az asszony látta, hogy ez a szépséges férfi nem lesz az övé...” „Nem kímélem meg szépségét, hogy mások se élvezhessék azt.” A Filimonov-féle podlinnyikból megtudhatjuk, hogy a „Szent Szerzetes Atvánkat, Magyar Mózest,

Barlangkolostori Csodatevőt' sápadt arccal, szőke hajjal, kis szakállal kell ábrázolni, a fején süveggel, s szent szerzetesi ruhában (11). Amikor a podlinnyikok fölíratot javasolnak ábrázolásához, akkor általában a paterikonban levő életrajzból merítik Mózes szavait. „Ki az a férfi, aki asszonyt véve magának és néki engedelmeskedvén megőrizte a törvényt? Az asszonynak engedelmeskedett az első ember — Adám, és kiűzetett a Paradicsomból. Sámson mindenkinél erősebb volt, elleneinek seregén győzedelmeskedett, s végül asszonya mégis az idegenek kezére adta. Salamon is a bölcsesség mélységéig hatolt, s mégis az asszonynak engedvén, bálványokat imádott. Heródes is sok győzelmet aratott, s azután az asszony hatalmába kerülvén, megölette Keresztelő Szent Jánost.” (12)

Magyar Mózes népszerűségére az is utal, hogy a régi orosz művészet jelentős emlékei örökítették meg. A Troice-Szergieva lavra főtemplomának, az Uszpenszkij székesegyháznak freskóján is találkozhatunk vele (13). Ennél még jelentősebb az az ábrázolása, melyet Szimon Usakov, a XVII. század legnagyobb orosz ikonfestője és tanítványa, Georgij Tyrentyevics Zimonjev festett (14). Ez az ikon (15) a „Moiszej Ugrin, Vlagyimir fejedelem, Arkagyij Novotorzsszkij” címet viseli.

A három szent fölött félkörben felhőkkel övezve az Istenanyát láthatjuk, mégpedig az ún. „Istenanya a Jel” ikonográfiai típusban megfestve. Középen helyezkedik el Vlagyimir díszes fejedelmi ruhában, a fején koronával. Az ő szerepeltetése érthető, hiszen Vlagyimir fiánál, Szent Borisznál szolgált Magyar Mózes. De ki lehet az az Arkagyij, a másik szent, akivel Magyar Mózeset ábrázolták? Milyen kapcsolatban lehet vele? Arkagyijról nem sokat tudunk. December 13-án ünnepli az orosz egyház (ld. még június 28.). A Filimonov-féle podlinnyikban azt olvashatjuk róla, hogy Galaktyionhoz hasonlóan fiatal, s szent szerzetesi ruhában van (16). Arkagyij is Novotorzsokból származik, ahol Jefrem Novotorzsszkijnak, azaz Magyar Jefremnek, Magyar Mózes testvérének a tanítványa volt, s együtt éltek a Jefrem által Borisz és Gleb tiszteletére alapított novotorzsoki kolostorban. Jefremet és Arkagyijt szokás volt együtt ábrázolni (17); így érthető, hogy Arkagyijt Magyar Mózessel, Jefrem testvérel, is szerepeltetik. Arkagyijt fiatalon ábrázolják (mint tanítványt), s ezért látjuk szakáll nélkül. Magyar Mózes Vlagyimir jobbján áll a legegyszerűbb szerzetesi ruhában, Arkagyijéhoz hasonló kéztartással, kezében tekercs. A podlinnyikok előírásai szerint itt is rövid szakállal ábrázolják.

Magyar Mózes ikonográfiajának összeállítása, kultuszának földolgozása új szempontokat adhat az egyháztörténeti kutatások számára is.

Jegyzetek: (1) **D. I. Abramovics:** Paterik Kievszkago Pecserszkago monasztürja. SzPb., 1911. 102—104. old.; **Iglói E.:** Magyar Mózes legendája. Filológiai Közölny. 1962. VIII. évf. 1-2. sz. 1—16. old. (Az idézeteket a paterikonból Iglói Endre fordításában közöljük.) — (2) **D. I. Abramovics:** Iszledovanyije o Kievo-pecserszkom paterike SzPz., 1902; **A. A. Sahmatov:** Razúszkanyija o Drevnyeruszkij letopisznüh szvodah, SzPb., 1908; **V. T. Pasuto:** Vnyeysznaja polityika Drevnej Ruszi. M., 1968, 310. old. stb. — (3) **Je. Golubinszkij:** Isztorija Russzkoij Cerkvi, M. 1904 t. I. Vtoraja polovina toma, 756. old. — (4) **E. Moor:** Studien zur Früh- und Ungeschichte des Ungarischen Volkes, Acta Ethnographica, 1951 t. II. fasc. 1—4. — (5) **M. P. Pavluskova:** Ruzsko-vengerszkije otnosenija do nacsala XIII. veka, Isztorija SzSzsZr. 6. 1959, 153. old. — (6) **Iglói E.:** i. m. 6. old. — (7) **Scriptores Rerum Hungaricarum**, ed. **E. Szentpétery**. v. I. Budapestini, 1937-38, 344. old. (Chronici Hungarici Compositio saeculo XIV: „Uxorem de Ruthenia dicitur accepisse.”) — (8) **N. Baumgarten:** Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècles, Róma, 1927, table I., No 17. — (9) **A. E. Katusin:** Rannyje ruszko-vengerszkije szvjazi (IX-XV vv.). Ucsonúje zapiszki. Azerbajdzsanskij Goszudarsztvennűj Unyiverszityet imenyi Sz. N. Kirova, 1956 No6, 107. old.; **V. T. Pasuto:** i. m. 310. old.; **Timkó I.:** Keleti kereszténység, keleti egyházak, Budapest, 1971, 396. old. — (10) **Szergij (arhiepszkop vlagyimirszkij):** Polnűj meszjazcslov Vosztoka, t. I. i. II. Vlagyimir, 1901; t. II. 195. old.; **N. Barszukov:** Isztocsnijki russzkoij agiografii, SzPb., 1882, 383. oszlop. — (11) Szvodnűj ikonopisznűj podlinnyik XVIII veka po szpiszku **G. Filimonova**, Moszkva, 1874, 399. old. — (12) **Vö. V. D. Fartuszov:** Rudovodsztvo k piszanyiju ikon szvjatűh ugodnyikov bozsiih v porjadke dneje goda, ... M., 1910, Moiszej Ugrin csmzó. — (13) **Ju. Olszufjev:** Opisz ikon Troice-Szergievoj lavrű do XVIII veka i naibolee tipicsnűh XVIII i XIX bekov, 1920, 59. old. — (14) Itt is szeretnék köszönetet mondani **N. F. Szudakovának**, a kalinyi Területi Képtár igazgatójának szíves segítségéért. — (15) **A. K. Zsiznyevszkij:** Opiszanyije Tverszkago muzeja, M., 1888, 41—42. old. No 54; **V. I. Koloszov:** Vűszocajsee poszescsenyje ego imperatorszkim velicsesztvom imperatorom Nyikolajem Alexandrovicssem Tverszkago muzeja, Tver, 1916, 31—32. old. — (16) **G. Filimonov:** i. m. 41. old. — (17) **A. K. Zsiznyevszkij:** i. m. No 59; Krakkól Nemzeti Műzeum, ltsz. XVIII—301.